

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ, ПОВ'ЯЗАНИХ З СУЇЦИДАЛЬНИМИ ДІЯМИ НЕПОВНОЛІТНІХ З ВИКОРИСТАННЯМ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

TO THE PROBLEM OF APPLICATION OF THE STANDARDS OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE RELATED TO THE SUICIDAL ACTIONS OF JUVENILES WITH THE USE OF SOCIAL

Лугіна Н.А., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Університет державної фіскальної служби України

Савенок К.О., студентка IV курсу
Навчально-науковий інститут права Університету державної фіскальної служби України

Онофрей В.С., студентка IV курсу
Навчально-науковий інститут права Університету державної фіскальної служби України

Стаття з'ясовує особливості створення та застосування «груп смерті», їхній вплив на психіку неповнолітніх та малолітніх осіб, а також виявляє проблеми застосування норм Кримінального кодексу України під час розслідування злочинів, які виникають унаслідок участі у названих групах. На теренах Інтернету неповнолітніх підстерігає багато небезпек у зв'язку з тим, що, перебуваючи у віртуальному просторі, вони обов'язково стикаються з цілим комплексом загроз, серед яких можна відзначити шкідливе програмне забезпечення, інтернет-шахрайство, образу і переслідування, контакти з небажаними людьми, загрозу з боку інтернет-хуліганів, пастки, що розставляються шахраями для отримання приватної інформації, небажані для перегляду або використання матеріали. Проте, звичайно, найбільш небезпечною серед них за своїми соціальними наслідками є загроза втрати життя, оскільки існує ціла низка «груп смерті», спрямованих на доведення дитини до самогубства. У статті визначено поняття та сутність «груп смерті», основні перспективи боротьби з їх розвитком та поширенням. Проаналізовано розвиток і поширення названих груп, охарактеризовано їх основні типи та різновиди. Визначено основний напрям боротьби з такими групами, зроблено ґрунтовний висновок, що має теоретичне та практичне значення. Надано визначення поняття «групи смерті», висвітлено процес долучення до них підлітків та процес маніпуляцій підлітками, які проводяться адміністраторами. Описано послідовність дій, якими адміністратори підводять дітей до вчинення самогубства. Стаття присвячена ще одному специфічному явищу, а саме користувачам або їх спільнотам, діяльність яких спрямована на доведення до самогубства інших користувачів за допомогою справляння психічного впливу на останніх у соціальних мережах. Зазначено регіональні особливості суїцидальної активності дорослих та неповнолітніх осіб, поле зору психологів і психіатрів у зв'язку із залученням до «груп смерті». Проаналізовано практику припинення до відповідальності кураторів «суїцидальних квестів».

Ключові слова: кримінальна відповідальність, «групи смерті», Кримінальний кодекс України, соціальні мережі.

The article clarifies the peculiarities of the creation and use of "death group", their impact on the psyche of minors and juveniles, as well as identifies problems with the application of the Criminal Code of Ukraine in the investigation of crimes arising from participation in the above groups. There are many dangers of minors on the Internet, due to the fact that while in cyberspace, they inevitably face a whole range of threats, including malicious software, Internet fraud, insults and harassment, contact with unwanted people, threat from the Internet hooligans, traps set by fraudsters to obtain private information, unwanted to view or use materials, etc. But, of course, the most dangerous among them in terms of their social consequences is the threat of loss of life, as there are a number of "death groups" aimed at leading a child to suicide. The article defines the concept and essence of "death groups" and the main prospects for combating their development and spread. The development and distribution of the above groups are analyzed; its main types and varieties are characterized. The main direction of struggle against such groups is defined; the thorough conclusion which has theoretical and practical value is made. The article also defines the concept of "death group", highlights the process of involving adolescents in them and the process of manipulation of adolescents by administrators. The article describes the sequence of actions by which administrators lead children to commit suicide. The article is devoted to another specific phenomenon – users or their communities, whose activities are aimed at leading other users to suicide by providing mental influence on the latter on social networks. The regional features of suicidal activity of adults and minors are indicated, field of view of psychologists and psychiatrists in connection with involvement in "death groups". The practice of prosecuting curators of "suicide quests" is analyzed.

Key words: criminal liability, "death groups", Criminal Code of Ukraine, social networks.

Спосіб доведення до самогубства через Інтернет стає дуже поширеним, оскільки з кожним днем зростає кількість користувачів мережі.

Для того щоб особи, які схиляють інших осіб покінчити з життям, не залишалися безкарними, до статті 120 КК України як спосіб доведення до самогубства були включені «інші дії, що сприяють вчиненню самогубства», тобто перелік діянь, які можуть спонукати людину піти з життя, перестав бути вичерпним. Вважаємо, що таке широке тлумачення цієї ознаки об'єктивної боку частини 1 статті 120 на практиці може привести до проблем у її застосуванні, тому для подальшого вдосконалення кримінального законодавства необхідно більш чітко визначити способи злочинних посягань під час доведення особи до самогубства шляхом додавання, наприклад, фрази «а також через соціальні мережі або з використанням мережі Інтернет».

Під час написання наукової роботи нами були використані філософський підхід, зокрема методи пізнання та оцінювання; соціоінженерний підхід, а саме аналітичний метод, прогнозування, моделювання.

Наукова новизна статті полягає в актуальності застосування норм кримінального законодавства, зокрема статті 120 ККУ, до самогубств, вчинених під впливом соціальних мереж.

Першочерговою причиною, що відіграє визначальну роль у скоєнні неповнолітніми самогубств із використанням соціальних мереж, є вплив на неповнолітніх з чітко вивіреною психоемоційною тактикою.

Звідси випливає висновок, що, по-перше, виникає об'єктивна необхідність посилення кримінальної відповідальності за схиляння неповнолітніх до самогубства з використанням соціальних мереж; по-друге, розсліду-

вання кримінальних справ, пов'язаних із суїцидальними діями підлітків або залученням їх до вчинення антигромадських дій, викликає необхідність мати знання психологічних особливостей як осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення цієї спрямованості, так і осіб, які стали жертвами кримінальних правопорушень. Як показує аналіз численних публікацій у мережі Інтернет, небезпека цього нового для України виду кримінальних правопорушень полягає у впливі на неповнолітніх чітко вивіреної психоемоційної тактики [1, с. 43].

Однією з причин дитячих суїцидів є так звані групи смерті в соціальних мережах. Проблема дитячих самогубств набуває світового масштабу. Наприклад, у Японії самогубство стало основною причиною смерті дітей віком від 10 до 14 років [2].

Закривати такі групи в соціальних мережах неефективно, адже чим більше будуть їх закривати, тим популярнішими вони стануть для підлітків.

На першому етапі підліток втягується в цікаву для нього і, здавалося б, нешкідливу гру. На наступних етапах на нього чиниться психологічний тиск, і він потрапляє в сильну психологічну залежність від кураторів «груп смерті», які зомбують свою жертву, практично засуджуючи її до суїциду [3, с. 12].

Так, за даними слідства, користуючись своїм смартфоном і ноутбуком, Неаронов через кілька сторінок у соціальній мережі «ВКонтакте» і свій телеграм-канал залучив сімох підлітків з різних міст Росії до вчинення послідовних дій, спрямованих на доведення їх до самогубства. Діти мали виконувати завдання, останнім із яких був суїцид. На щастя, з не залежних від обвинуваченого обставин довести умисел до кінця Неаронов не зміг, оскільки його жертви відмовилися від здійснення самогубства. У Неаронова був груповий чат у соціальній мережі «ВКонтакте», де він разом з ще одним куратором спілкувався з потенційними потерпілими. Всіх жертв він знаходив у соціальних мережах, розміщуючи на своїх сторінках хештеги «тихий Дім», «Синій кит», «розбуди мене», «F-57». У чаті збиралося в різні часи від 5 до 10 осіб. Головні епізоди спілкування і схиляння до суїцидів, за версією слідства, відбувалися вже в «Telegram», куди він просив переходити потенційних жертв [4].

Кримінальним кодексом України передбачено, що з числа всіх причин, які призводять до суїциду, тільки доведення до самогубства є кримінальним правопорушенням. Попередня редакція статті 120 КК України була такого змісту: «Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності, карається обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк».

Кваліфікуючими ознаками доведення до самогубства визнається вчинення зазначених діянь щодо особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винного, або щодо двох чи більше осіб (частина друга статті 120 КК України), або якщо воно було вчинене щодо неповнолітнього (частина друга статті 120 КК України) [5, с. 68].

З 2010 року по травень 2017 року українські суди постановили всього п'ять вироків за статтею доведення до самогубства, тобто менше одного вироку на рік, оскільки правоохоронні органи, як правило, припиняють провадження у справах про суїцид, не знайшовши слідів насильства на тілах загиблих, або взагалі версію доведення особи до самогубства залишають без уваги і не досліджують належним чином [6]. Незважаючи на таку кількість вироків, у 2013 році за фактами вчинення самогубства громадянами було зареєстровано 8 814 кримінальних проваджень, у 2014 році – 2 566, у 2015 році – 8 824, у 2016 році – 8 311, а у 2018 році за такими справами було розпочато 637 проваджень [7; 8].

На жаль, лише одну з жертв на території України вдалося врятувати. Правоохоронці зафіксували IP-адресу підозрюваного, який підписувався жіночим ім'ям у соціальній мережі «Контакт», вибирав жертву, представлявся медичною сестрою, надавав рекомендації, як накласти на себе руки, які знаряддя використовувати, як краще вибрати місце для повішання тощо [9]. Однак підстави для притягнення Євгена Кривошеєва до кримінальної відповідальності були відсутні, оскільки підозрюваний не поводився з жертвами жорстоко, не шантажував їх, не змушував до протиправних дій і не принижував людську гідність, а інші способи вчинення кримінального правопорушення диспозицією цієї статті не передбачені.

Таким чином, Верховною Радою України був прийнятий Закон «Про внесення зміни до статті 120 Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння здійсненню самогубства» від 8 лютого 2018 року, яким було змінено частину першу статті 120 КК України, яку викладено в такій редакції: «Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, які суперечать його волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, які сприяють вчиненню самогубства, караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк» [10].

Однак деякі положення цієї норми виглядають суперечливими і в майбутньому можуть привести до проблеми тлумачення і застосування статті через свій оціночний характер, неоднозначність і невизначеність, як, наприклад, поняття «інші дії, що сприяють вчиненню самогубства». Такої думки дійшли юристи у своїх висновках. Крім того, вчені Головного науково-експертного управління зосереджують увагу на необхідності передбачити кримінальну відповідальність за схиляння до вчинення самогубства в окремій нормі, як це закріплено в законодавстві зарубіжних країн [11].

Як було зазначено, в Україні активно діють «групи смерті», які створюються в соціальних мережах і спрямовані на схиляння підлітків (у більшості випадків) до вчинення суїциду. На початку 2017 року у мережі Інтернет широко обговорювалася підліткова гра «Синій кит» (або «Тихий дім», «Море китів», «f57», «f58», «Кити плывуть вгору», «Розбуди мене о 4:20»). Ця смертельна гра має багато назв, але її результат завжди однаковий – самогубство [12]. За даними Національної поліції України, тільки в одній із таких груп було виявлено понад 200 активних користувачів з України. Як правило, доступ до таких груп є закритим, а членство здійснюється на розсуд адміністратора. Спілкуються виключно на суїцидальні теми, «втираються в довіру», дізнаються контакти, адреси та інші особисті дані, надсилають записи, відео і музику, які нормальній людині важко сприймати. Якщо зупинився або не виконав завдання в строк, то програв. Однак на цьому гра не закінчується: якщо ти відмовляєшся виконувати завдання, починаються залякування, погрози, шантаж і приниження. Оскільки всі фото- і відеодокази пройдених етапів учасник надсилає «кураторові», це стає додатковим інструментом тиску. Якщо матеріали розголошуються або надсилаються батькам, це стає, щонайменше, соромом і ганьбою [13, с. 4].

Є думка про те, що зараз ми маємо справу з технологією знищення, яка прицільно працює по підлітках, і Україна тільки починає боротися з нею. Практика показує, що ці групи спрямовані на вразливу в соціальному розумінні категорію осіб – дітей, що проходять період становлення. По той бік екрану монітора з дитиною спілкується умільний психолог, із яким дитині в такому віці в результаті розмовної незрілості, нестабільності емоцій і підвищеної чутливості сперечатися дуже складно [13, с. 7].

Україна стала на шлях боротьби зі схилянням до самогубства в мережі Інтернет. Ця проблема визнана, і нині

здійснюється пошук шляхів її вирішення, розшукуються особи, причетні до створення таких «груп смерті». Однак залишається досить багато питань, на які вчені і психологи поки не знайшли однозначної відповіді. Психологи вважають, що таким чином вони хочуть підкреслити власну значущість і владу над людьми. Є лише поодинокі випадки, коли куратори залишають гру і, навпаки, відмовляють підлітків від суїциду.

У тих, кому вдалося вижити після такого експерименту, назавжди залишаються жакливі шрами і опіки, травма психіки, відсутність сну, кошмари, страх і галюцинації. Проблеми зі здоров'ям, порушення психіки, візити до психолога постійно нагадуватимуть про легковажність та необдуманість вчинків і рішень, здійснених у підлітковому віці.

Отже, провівши аналіз останніх змін, яких зазнала стаття 120 КК України, доходимо висновку, що вони є позитивними. Як говорять вчені, співвідношення самогубств і доведення до самогубств становить один до двадцяти. Спосіб доведення до самогубства через мережу Інтернет стає дуже поширеним, оскільки з кожним днем зростає кількість користувачів мережі.

Для того щоб особи, які схилиють інших осіб покінчити з життям, не залишалися безкарними, до статті 120 КК України як спосіб доведення до самогубства були включені «інші дії, що сприяють вчиненню самогубства», тобто перелік діянь, які можуть спонукати людину піти з життя, перестав бути вичерпним. Вважаємо, що таке широке тлумачення цієї ознаки об'єктивної сторони частини 1 статті 120 КК України на практиці може привести до проблем у її застосуванні, тому для подальшого вдосконалення кримінального законодавства необхідно більш чітко визначити способи злочинних посягань під час доведення особи до самогубств шляхом додавання, наприклад, фрази «а також через соціальні мережі або з використанням мережі Інтернет».

Втім, на нашу думку, безпека життя громадян залежить не стільки від ідеально викладеної норми, скільки від можливості ефективного застосування її положень на практиці. Нині стаття 120 КК України ще вкрай рідко застосовується, хоча досвід притягнення до відповідальності за доведення до самогубства особи досить поширений у зарубіжних державах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильев А.Н. Проблемы методики расследования отдельных видов преступлений. Москва, 2002.
2. Самогубство / Всесвітня Організація Охорони Здоров'я. 2018. URL: <https://www.who.int/ru/news-room/factsheets/detail/suicide> (дата звернення: 12.10.2021).
3. Пантюхина Г.А. К проблеме расследования уголовных дел, связанных с суицидальными действиями несовершеннолетних с использованием социальных сетей. *ИСОМ*. 2017. № 2.
4. Кожні сорок секунд у світі від самогубства гине одна людина / Центр громадського здоров'я МОЗ України. URL: <https://phc.org.ua/news/kozhni-40-sekund-u-sviti-vid-samogubstva-gine-odna-lyudina> (дата звернення: 02.05.2019).
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III ; станом на 4 вересня 2017 р. Харків : Право, 2017. С. 68.
6. За доведення до самогубства встановлено кримінальну відповідальність. URL: <http://ukrainepravo.com/news/ukraine/za-dovedennya-do-samogubstva-vstanovleno-kriminalnu-vidpovidalnist> (дата звернення: 30.04.2019).
7. До груп «синіх китів» вступили 35 тисяч українських підлітків, проте самогубств більше не стало. URL: https://dt.ua/UKRAINE/do-grup-sinih-kitiv-vstupili-35-tisyach-ukrayinskih-pidlitkiv-prote-samogubstv-bilshе-ne-stalo-235499_.html (дата звернення: 02.05.2019).
8. 15 тисяч випадків доведення до самогубства зафіксовано за останні 5 років – ГПУ. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/15-tisyach-vipadkiv-dovedennya-do-samogubstva-zafiksovanogo-za-ostanni-5-rokiv-gpu-1336986.html> (дата звернення: 02.05.2019).
9. Пояснювальна записка від 17 лютого 2016 року до Проекту Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58195 (дата звернення: 01.05.2019).
10. Про внесення зміни до статті 120 Кримінального кодексу України щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства : Закон України від 8 лютого 2018 року № 2292-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2292-19> (дата звернення: 03.05.2019).
11. Висновок Головного наукового-експертного управління на проект закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо встановлення кримінальної відповідальності за сприяння вчиненню самогубства)», реєстр. № 4088, вих. 17 лютого 2016 року.
12. Гра в смерть: що таке «Синій кит» і чому підлітки виконують смертельні завдання. URL: <https://ukranews.com/ua/news/477891-gra-v-smert-shho-take-syniy-kyt-i-chomu-pidlitky-vykonuyut-smertelni-zavdannya> (дата звернення: 04.05.2019).
13. Гладкова Є.О., Веприцький Р.С. Групи смерті: що це таке і як уберегти дитину. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ. 2017. С. 1–15.